

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת וארא

בענין החולשה שבירושת הארץ

(פ' ו' טו' ח) ונתתי אתה לכם מורשה אני ד'.

בירושלמי בב"ב (פ"ח ה"ב) מבואר, א"ר הושעיה כל מקום שנאמר מורשה לשון דיהא (חולשה). התיבון (הקשו) והכתיב (דברים לג, ד) מורשה קהלת יעקב. (ומתרגימן-) אמר לית דיהא סוגין מיניה (אין לך ירושה חלשה הימנה). מן דו לעי היא משכח כולה (דרך ע"י עמל התורה אפשר לקנות כולה, כך מבאר הפ"מ. והמהר"א פולדא מבאר, דאף אחרי שעמל, עדיין משכח תלמודו). ויל"ע כאן מדוע ירושת הארץ חלשה היא.

ויתכן לבאר ע"ד דברי הירו' לגבי תורה, דה"ה כאן. דכיון שהיו צריכים לעמול ולהלחם בכל ל"א מלכי כנען כדי לכבושה, שפיר הוי ירושה דיהא, אשר א"א לקנותה אם לא בעמל רב.

ובאמת מבואר בברכות (ה' א"א) תניא רשב"י אומר ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא. [ולגבי עוה"ב לע"ע ל"מ לשון מורשה].

והנה בתחילת חומש דברים (א, ח) אומר משה בתוכחתו לעם ישראל, שבתחילה אמר להם הקב"ה, בואו ורשו את הארץ. ולכאו' להנ"ל צ"ב מדוע נקט הפסוק 'ורשו' לשון של ירושה רגילה. הא אמרינן הכא דירושת א"י היא ירושה חלשה.

ויתכן דלהכי כתב ע"ז רש"י שם, 'באו ורשו' - אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה, אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין'. והיינו דהא גופא ילפינן מהלשון 'ורשו' שהוא ירושה חזקה, שלולא חטא המרגלים, היו נכנסים מיד. ושם מדובר על מה שנאמר לעם ישראל קודם חטא המרגלים. רק מאחר דקילקלו במרגלים, נענשו והוחלשה ירושתם, ונהיתה למורשה.

[אך צ"ב מדוע הכא נקט הכתוב לשון 'מורשה' שהיא ירושה חלשה. הא הכא מיירי בהבטחה שהיתה קודם חטא המרגלים, וא"כ הו"ל לנקוט לשון ירושה חזקה.

ויל"ל דכיון שידע הקב"ה שלבסוף יצטרכו להלחם משום חטא המרגלים, לכך לא נשבע על ירושה חזקה, אלא רק על מורשה. וכדאשכחן ברש"י בפ' עקב (י"ב) עה"פ, פן תרבה עליך חית השדה. שכתב, והלא אם עושיין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה, שנאמר (איוב ה, כג) וחית השדה השלמה לך, אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא. ע"כ. (ומה שכתוב שם בפ' דברים, בואו ורשו את הארץ 'אשר נשבע ד' לאבותיכם', היינו השבועה על עצם תנינת הארץ לזרעם, ולא על שתהא ירושה חזקה)].

ואאמו"ר שליט"א קא"ל ד"ל דירושת הארץ היא ירושה חלשה בעצם, גם אחרי שינחלוה. מפאת שהארץ יכולה להקיא את עם ישראל, כאשר עוברים על רצון ד'. [והוא ע"ד ביאור המהר"א פ' בירוי' לגבי חולשת הירושה של התורה. ולפי דרכו דאאמו"ר, צ"ל דבפ' דברים נקט הפסוק במקום אחד לשון ירושה חזקה, כדי לרמוז דלולא חטא המרגלים היו נכנסים מיד].

ויל"ל באופ"א ע"ד מש"כ הבעה"ט להלן (יג, יא) עה"פ, ונתנה לך. ג' תגין על הה"א. לומר לך אם תשמור ה' חומשי תורה יתננה לך (תנחומא ראה ח). ולפי"ז שפיר הוי לשון דיהא. (ועימש"כ שם בס"ד ע"ד רש"י ונתנה לך - תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות).

ושו"ר במהר"א פולדא (שם) שביאר החולשה שבירושת א"י באופ"א, דהחולשה היא שלא אבותינו בעצמם קיבלו הארץ, אלא רק בניהם.

ובעיקר דברי הירושלמי עה"פ מורשה קהלת יעקב, יתכן דזהו שאמר התנא באבות (פ"ב מ"ב) "והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה היא לך". שלכאו' צ"ע ממקרא מפורש זה, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. ולדברי הירושלמי מבואר היטב, דאינה 'ירושה' אשר זוכים בה בלא יגיעה, אלא 'מורשה' היא, והיינו ירושה חלשה, ולכך התקן עצמך ללמוד תורה, כדי שתתקיים אצלך. [ובאופ"א אמרו בשם החת"ס, שבשביל לקבל ירושת התורה, צריך 'התקן עצמך', כדי להראות שהוא קרוב ומגיע לו ירושה].

(פ' ו' טו' ח) ונתננו לך - לפי שאין גשמים יורדים במצרים, ונילוס עולה ומשקה את הארץ, ומצרים עובדים לנילוס, לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם. ובמדרש (ט, ט) איתא עוד טעם מפני מה הביא הקב"ה על המצרים את מכת דם, מדה כנגד מדה, לפי שלא נתנו להם לטבול. והא דלא אמרו משום שפרעה רחץ בדם התינוקות וכו', י"ל משום דזה טעם להעניש רק את פרעה, ולא את כל המצרים. ובפרט שמכת דם היא בדיוק המכה שלא היתה בבית פרעה ע"י מש"כ להלן (פס"ד כג).

(ו' טו' ח) ויך את המים אשר ביאור וגו'. יל"ע מדוע הכה, הרי לא נצטוו להכות אלא רק לנטות ידו. ולכאו' מבואר דהכונה בנטיית היד להכאה. ולפי"ז ה"ה בקרי"ס. אך נודע ביאורו של הגר"א (הבאנוהו בפ' בשלה), שמשה הרים המטה, להודיע שהמים לא נבקעו מחמת המטה שהיה עשוי מספרינון, אלא מחמת דבר ד'. (ועי' פ' בשלה מה שהארכנו בוה).

מכת דם בבית פרעה

(ו' טו' ח) ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת.

כתב המשך חכמה, דמכת דם לא היתה בבית פרעה, וכמו דאמר במד"ר (ט-ט) ממכת דם העשירו ישראל יעו"ש, וכיון שלקחו במחיר, א"כ רב המחיר אשר נתן פרעה למשה שגדלוהו תוך ביתו כבני מלכים, לכן לא היה במימי ביתו, שלא נהפכו לדם, ולכן לא שת לבו גם לזאת, ופשוט. ע"כ.

ואאמו"ר שליט"א מצא מקור לדבריו, במשנת רבי אליעזר בנו של ריה"ג (פרשה יט, ז"ל, את מוצא מכת דם לא לקה בה פרעה הרשע, שנ' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. ולמה כן, מפני שלשה דברים. אחד שבא וחזר למוטב (במדרש הגדול גרס 'שמא יחזר') ועוד, שהאריך לו הקב"ה, שגדל משה בביתו. ועוד, כדי שיתגדל בעיני המצרים, ובאחרונה הוא לוקה. והוא לא חישוב כן, אלא ולא שת לבו גם לזאת, ונתגאה. וכיון שבאת מכת צפרדעים, אמר הקב"ה, לא תתחיל תחלה אלא בו, שנא' ובכה ובעמך. ע"כ. [ולפלא שהמש"ח לא ציינו].

ויל"ל ק' לפי"ז, מדוע א"כ המצרים לא לקחו או עכ"פ קנו מים מפרעה. ומדוע הוצרכו לילך ליהודים. ואולי לפרעה לא עזר למכור, ומיד כשהגיע ליד המצרים, נהפך לדם. [שאחד מטעמי הנס שעשה הקב"ה שעי" שהיהודים ימכרו, לא יתפך לדם, היה כדי לרומם קרנם בעיני מצרים]. וכיוצא ב"ל לענין מצרי שקנה מישראל ומכר למצרי אחר.

(ו' טו' ח) ננף את כל גבולך - מכה, וכן כל לשון מנפה אינו לשון מיתת אלא לשון מכה, וכן (שמות כא כב) וננפו אשה הרה, אינו לשון מיתתה. וכן (ירמיהו יג טז) ובטרים יתננפו רגליכם, (תהילים

צא יב) פן תגוף באבן רגלך, (ישעיהו ח יד) ולאבן נגף. וכן גבי נבל (שמואל כה, לח), כתיב ויגוף את נבל וימות. ומשמע דזה ב' ענינים, קודם הכהו ורק אח"כ מת.

(פ"ט' כח) בביתך – ואחר כך בבתי עבדיך. הוא התחיל בעצה תחלה (שמות א ט) ויאמר אל עמו, וממנו התחילה הפורענות. והא דלא אמר כן ברם. מלבד משנ"ת שלא היה מכת דם בבית פרעה. אף לא מסתבר שבמכות מסוג זה שמתחילות בבת אחת, התחילו קודם בבית פרעה. [וכגון מכות כנים דבר שחין ברו וחושן]. אלא רק מכות שמתחילות באופן של תהליך. [כגון צפרדע וערוך].

ובעיקר דברי רש"י הוא התחיל כו', [אשר מקורם במדרש (ט. א. ט)], יל"ע האם הדברים עולים בקנה אחד עם המבואר במדרש (שם ח) שפרעה סירב לשעבד את ישראל, עד שהורידהו מכסאו ג' חדשים.

האם המתפלל צריך שישמיע לאוזנו בפועל

(פ"ח' ט"ו ח) ויצעק משה אל ה'.

צ"ב מדוע הוצרך לצעוק כ"כ, ומפני מה לא יכל להתפלל כרגיל, [שהיה כל תפילתו היתה עבור פרעה, ולא עבור איוה צרה שארעה].

ויתכן, שאחרי שאמר לפרעה שיכרתו למחר, ממילא אם הדבר לא יתקיים, יהא זה חילול ד' נורא. וע"כ התפלל ע"ז כ"כ בחוזק ובצעקה. [וכע"ז אשכחן בשמואל הנביא שצעק אל ד' כל הלילה, לבל יתחלל שמו ית' בהפסק מלוכת שאול].

ובשפתי חכמים ביאר באופ"א, שהגביה קולו מפני שהמתפלל צריך להשמיע לאוזנו, ורעש הצפרדעים לא נתן לו להשמיע לאוזנו.

ומבואר בדבריו חידוש גדול, שהחיוב להשמיע לאוזנו, הוא שישמע בפועל ממש. ואף כשיש רעש חזק, מחויב להגביר קולו עד שישמע. וכע"ז כתב בהעמק שאלה (ס' קמג סק"ו) בדעת השאלות והבה"ג, שצריך לשמוע בפועל. וממילא העומד במקום רעש, צריך להגביה קולו לק"ש.

ובעצם כך מוכח מהא דחרש (המדבר) אינו יכול להוציא (כדאי' במגילה יט ע"ב), מפני שאינו משמיע לאוזנו. ואע"פ שמצד גובה קולו, קולו נשמע, ויש רק חסרון צדדי המפריע לו לשמוע. [ואמנם לגבי עצם השמיעה ממנו י"ל דלא מהניא לענין משמיע לאוזנו, כיון שיוצאין ממנו בעצם הדיבור שלו, (וכמו שהארכנו בעניני פורים בגרין שומע כעונה). אך הא גופא שהוא אינו יוצא מטע"ז, וממילא אף הם, מוכיח כנ"ל].

האם השמיעה הוא דין נפרד

והנה יש לחקור האם הדין דצריך להשמיע לאוזנו, הוא דין נפרד של שמיעה, שצריך להשמיע לאוזנו. א"ד השמיעה היא דין בשלימות הדיבור, שבלא שמשמיע לאוזנו אי"ז דיבור מושלם.

ואי נימא שהוא דין נפרד שצריך להשמיע לאוזנו, יהא קשה מפני מה חרש א"י להוציא, הא לא גרע מאדם הסותם את אזניו, דבודאי מה שאינו שומע אינו חסרון, דנימא שלא יוכל להוציא. דאמנם שמיעה ליכא, אבל דיבור מיהא איכא ויוצא הדיבור בדיבור.

אמנם אם נקוט דדין שמיעה הוא מדיני הדיבור, יהא א"ש דחרש שאינו שומע אינו מוציא, כיון דדיבורו אינו דיבור טוב. ולפי"ז אה"נ דאדם הסותם אזניו שאינו שומע, לא יוכל להוציא אחרים, מפני שאי"ז דיבור. והוא חרוש.

ולכא"ו בחקירה זו יש לתלות הגידון הראשון האם צריך שמיעה בפועל. דאם השמיעה היא דין נפרד, מוכן יותר דבעינן שישמע בפועל. אולם אם היא משלמות הדיבור, לכא"ו יהא סגי בדיבור בגובה שבאופן רגיל אפשר לשמוע, [שלא"ו לצד זה, החסרון באינו משמע לאוזנו היא דיבור חלש שאינו נשמע אינו דיבור].

ולפי מה שבחרש מבואר דאינו מוציא אע"פ שמצד גובה הקול אין חסרון, מוכח דאע"פ שהוא מדיני הדיבור [ולא דין נפרד, דאל"כ חרש יוכל להוציא], מ"מ בעינן שמיעה בפועל, ורק אז הוי דיבור מושלם.

[עוד נפק"מ יל"ד במי שקרא לעצמו בשקט ואת השמיעה יוצא מאחר (ומכיון לצאת מהאחר רק את השמיעה ולא את הקריאה) דלצד ב' אינו כלום, כיון שאין כאן דיבור של משמיע לאוזנו, משא"כ לצד א' שפיר יצא ידי ב' הענינים בנפרד, שמיעה ודיבור. (אמנם ע"י משי"כ להלן לדחות).

כמו"כ י"ל נפק"מ בהמתפלל במקום קול רעש גדול ואינו שומע עצמו, האם [למ"ד שמיעה מעכבת] אח"כ צריך רק שמיעה, ונחשב שכבר קיים חצי מצוה, א"ד לא קיים אפי' הקריאה. (אמנם ב' ג"מ אלו אינן מוכרחות, דמ"מ י"ל דבע"י שהשמיעה תיעשה ביחד עם הדיבור, וק"ל].

ושו"מ בס"ד באבנ"ז (א"ח תשרי תלט) שכתב שהשמיעה היא גדר בדיבור, ובלא שמיעה אי"ז דיבור כלל. וכ' דלפי"ז ה"ה באוטם אוזניו דא"י להוציא. והוכיח כן מהא דחרש א"י להוציא, דע"כ זה משום שחוסר שמיעתו מגרע בדיבור.

וכע"ז ביאר הקוה"ע (ס"י מח סק"ד), וכתב ג"כ דלפי"ז ה"ה בהסותם אזניו א"י להוציא. ודן מהירו' במגילה דעברי שקורא בלעז א"י להוציא, כיון שכלפיו אי"ז מצוה ע"ש. (וע"י קה"י ברכות ס"י יג סק"ג מש"כ בזה). וע"י חזו"א (א"ח יד, ב) שביאר ע"פ הדרשה של השמע לאזניך, דיש דין לשמוע בפועל.

חידה

כיצד יתכן ב' אנשים, א' אומר אתה איתי באותו חדר, והשני מכחיש. ושניהם אומרים אמת. [ונוגע להלכה לכמה ענינים].

תשובה לחידה משבוע שעבר, כיצד יתכן דבר שאין לו ביעור [שממתיקים בארץ] ומ"מ יש חיוב לבערו: איתא בירושלמי שביעית (פ"ז ה"א) שאם החליף דבר שאין לו ביעור [שממתיקים בארץ] בדבר שיש לו ביעור, חייב לבערו. [ע"ש כמה אופנים שע"י החלפת ב' דברים, חל על שניהם כל החומרות שבשניהם].

'ובחרת בחיים'

רשימות מהנהגות ודברים שנשמעו מאדמוה"ז מרן שה"ת זצ"ל

בין אדם לחבירו

האם להשאיר במקום של נסיון במידות

שאל בחור אחד שנמצא בחדר עם בחור קצת מושחת שמפריע לו, ועפ"ר מצליח לבלום פיו וזה עוזר לו לעבוד על המידות. האם ישתדל לעבור חדר שלא לבוא לידי נסיון. או כדאי להשאיר ולעבוד על המידות. והשיב, יעבור.

להביא ארוחת צהרים לגדול הדור

שאלתי, יש אברך שזוכה פעם בשבוע להביא ארוחת צהרים לאחד מגדולי הדור, אבל זה יוצא בדיוק בזמן שהראש כולל אומר את השיעור, והוא צריך לצאת באמצע השיעור. האם יצא מהשיעור, או לא, ואפי' שקשה לו מאוד לוותר על הזכות הזאת. והשיב, לא יצא.

אשמח מאוד בהערות ותגובות [הושגת הגליון] בפל" - 0533130380

- עדיין ניתן להשיג ספר מאלפי יזב עה"ת ומועדים -